

Γιώργος Τριμπέρης Από το «κλασικό» αστικό Πανεπιστήμιο στο «Πανεπιστήμιο της αγοράς»

Από τις απαρχές του Πανεπιστημίου ως παιδαγωγικού θεσμού έως το κατόπλι του 20ού αιώνα το Πανεπιστήμιο πέρασε περιόδους αυτοδιαχείρισης, εκκλησιαστικής επιρροής, έως την ένταξή του στην υπηρεσία της αστικής τάξης («κλασικό» αστικό Πανεπιστήμιο). Το «κλασικό» αστικό Πανεπιστήμιο κατά το τελευταίο μισό του 19ου αιώνα και μέχρι τις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου παρουσιάζοταν στον δυτικό κόσμο να λειτουργεί σε ένα κοινωνικό περιβάλλον ιδιαίτερα σταθερό. Το ότι ήδη από το τέλος του 19ου αιώνα δεν ανταποκρινόταν πλέον στην κατάσταση των πραγμάτων δεν αναιρεί τα παραπάνω. Απλώς επιβεβαιώνει για μια ακόμα φορά το ότι η κοινωνική συνείδηση αργοπορεί στον έναν ή στον άλλο βαθμό σε σχέση με την πραγματικότητα. Σε μια τέτοια ατμόσφαιρα η έκφραση του Μαρξ «η κυρίαρχη ιδεολογία μιας κοινωνίας είναι η ιδεολογία της κυρίαρχης τάξης» εφαρμόζεται απόλυτα.

Στη φάση που αυτή είχε ως βασική λειτουργία να εξασφαλίσει στους γόνους της άρχουσας τάξης την κατάλληλη κλασική παιδεία για να διευθύνουν αποτελεσματικά τη βιομηχανία, το έθνος, τις αποικίες και το στρατό. Ο ρόλος της πανεπιστημιακής διδασκαλίας, όσον αφορά τη μεγάλη πλειοψηφία των φοιτητών, στόχευε ουσιαστικά στη θεμελίωση μιας κοινής ταξικής πολιτιστικής βάσης. Η ειδικευμένη επαγγελματική μόρφωση ήταν ένα δευτερεύον στοιχείο. Ακόμα και στις φυσικές επιστήμες επικρατούσε γενικά η θεωρία.

Ο αριθμός των φοιτητών ήταν ελεγχόμενος. Οι απόφοιτοι συνήθως έπαιωναν θέσεις διευθυντικές στις δημόσιες υπηρεσίες και στην παραγωγική διαδικασία, ενώ ελάχιστοι φοιτητές γίνονταν μισθωτοί μετά το τέλος των σπουδών τους. Μηχανικοί και τεχνικοί παίζουν το ρόλο του μεσολαβητή ανάμεσα στο κεφάλαιο και στην εργασία, διατηρώντας στενούς δεσμούς με την άρχουσα τάξη, έχοντας ως κοινωνική αποστολή τη διατήρηση της σταθερότητας της καπιταλιστικής οικονομίας.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ο αριθμός των φοιτητών στα Πανεπιστήμια αυξήθηκε εξαιρετικά, σε μικρό χρονικό διάστημα, λόγω της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, που κατέστησε αναγκαία την παραγωγή περισσότερων διανοητικά εξειδικευμένου δυναμικού, ενώ η μόρφωση σε πανεπιστημιακό επίπεδο γίνεται επιθυμία και άλλων κοινωνικών στρωμάτων τα οποία επιζητούν κοινωνική άνοδο. Τα παραπάνω, μαζί με την ανάγκη εισα-

γωγής νέων επιστημονικών κλάδων, οδηγούν σε κρίση το «κλασικό» αστικό Πανεπιστήμιο, το οποίο αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της εποχής.

Από την άλλη μεριά η ταξική προέλευση των φοιτητών διαφοροποιείται σημαντικά, και το γεγονός αυτό μαζί με την εξ αντικειμένου αδυναμία του «κλασικού» αστικού Πανεπιστημίου να προσαρμοστεί στις νέες απαιτήσεις δημιουργούν ένα φοιτητικό κίνημα που ζητά εκδημοκρατισμό, κάλυψη των απαιτήσεών του για σπουδές υψηλού επιπέδου, καθώς και ζητήματα που αφορούν το ρόλο του στην κοινωνία (αξία πτυχίων, εργασιακά δικαιώματα).

Ήδη από τις αρχές του '50 στις χώρες της Ευρώπης οι επιχειρήσεις ενδιαφέρονταν να παρέμβουν στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Α.Ε.) και να την αξιοποιήσουν για τα συμφέροντά τους¹. Ένα παράδειγμα αποτελεί το ίδρυμα Βιομηχανίας-Πανεπιστημίου στο Βέλγιο. Ιδρύθηκε το 1956 συγκεντρώνοντας μεγάλους βέλγους βιομηχάνους, όπως ο Rene Boel (της βιομηχανίας σιδήρου), πρυτάνεις, όπως ο Pieter Lambrechts (Πανεπιστήμιο του Gand), υπουργούς, όπως ο Albert Edouard Jansens κ.ά. Σύμφωνα με τη Διακήρυξη των Ιδρυτών, «η σύμπραξη του κόσμου των επιχειρήσεων με το Πανεπιστήμιο είναι επείγουσα, προκειμένου να επιτευχθεί πλήρως η κοινή τους αποστολή στον τομέα της διαμόρφωσης διευθυντών επιχειρήσεων»². Το 1968 το Ινστιτούτο Διοίκησης-Πανεπιστημίου, στην ίδια χώρα, διακήρυττε από κοινού με το Ίδρυμα Βιομηχανίας-Πανεπιστημίου: «Η μελέτη μας "Αντίληψη για το Πανεπιστήμιο", ακολουθώντας τους όρους της απόφασης που λήφθηκε το 1964 από τα διοικητικά συμβούλια του Ιδρύματος και του Ινστιτούτου, έχει σκοπό να εξετάσει το ρόλο του Πανεπιστημίου στην επιλογή, τον προσανατολισμό, τη διαμόρφωση και την τελειοποίηση των μελλοντικών διευθυντών και στελεχών, σε σχέση με τις σημερινές και κυρίως τις μελλοντικές ανάγκες στη δημόσια διοίκηση και τις επιχειρήσεις»³.

Στις μέρες μας ο αγώνας δρόμου για τεχνολογικές καινοτομίες και η συστηματική οργάνωση όλων των σφαιρών της κοινωνικής ζωής απαιτούν μια ειδίκευση όλο και πιο έντονη και μια εκπαίδευση τεχνοκρατών-ειδικών. Για το λόγο αυτόν η νεοθετικιστική στάση αντικαθιστά τον κλασικό φιλελευθερισμό. Το μαζικό αστικό Πανεπιστήμιο γίνεται μια πραγματική «μηχανή διπλωμάτων», ένα πραγματικό εργοστάσιο ειδικεύσεων. Το γεγονός ότι πρόκειται για ειδικεύσεις που όχι μόνο είναι όλο και πιο τεμαχισμένες αλλά και συνεχώς κυμαίνονται οδηγεί την ίδια την αστική τάξη, για τους δικούς της λόγους, να υποστηρίζει ότι το παραδοσιακό Πανεπιστήμιο γνωρίζει μια βαθιά κρίση. Οι διοικητικές του δομές, το περιεχόμενο της διδασκαλίας, η καθημερινή λειτουργία και οργάνωσή του δεν είναι προσαρμοσμένες ούτε στις ανάγκες των μονοπωλίων ούτε στις ανάγκες των φοιτητών.

Αυτό εδώ ξεπηδάει η σύμπτωση, η οποία δεν είναι καθόλου τυχαία, μεταξύ της φοιτητικής αντίδρασης και της τάσης του κεφαλαίου για συνολική τεχνοκρατική μεταρρύθμιση του Πανεπιστημίου. Οι δύο κινήσεις έχουν ριζικά διαφορετικούς στόχους. Η συνδυασμένη τους εμφάνιση, όμως, οδηγεί πρακτικά στη μετάλλαξη του παραδοσιακού αστικού και φιλελεύθερου Πανεπιστημίου.

Ο καπιταλισμός δεν αναπτύσσει την παραγωγή παρά κάτω από την προσταγή του κέρδους. Ο ανταγωνισμός τείνει να ελαττώνει συνολικά το μέσο ποσοστό κέρδους, και η συγκέντρωση των κεφαλαίων ωθεί τα μεγάλα μονοπώλια σε διαρκή αγώνα δρόμου για την επίτευξη υπερχερδών. Τα μονοπωλιακά υπερχέρδη που στηρίζονται στην τεχνολογική πρόοδο, κατέχουν την πρώτη θέση ανάμεσα στα υπερχέρδη. Ο καπιταλιστικός τρόπος παρα-

γωγής χαρακτηρίζεται από μια συστηματική και αγωνιώδη προσπάθεια για την ιδιοποίηση τεχνολογικών προσόδων. Αυτό οδηγεί σε μια επιτάχυνση των τεχνολογικών καινοτομιών, που άρχισε τη δεκαετία του '40 στις ΗΠΑ (βλ. ανάπτυξη της Φυσικής των ημιαγωγών και των διατάξεών τους κ.λπ.) και μετά το 1948 στις υπόλοιπες ιμπεριαλιστικές χώρες.

Δύο είναι οι σημαντικές πλευρές που εμφανίζονται με την επιτάχυνση της τεχνολογικής αυτής ανανέωσης, τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Από τη μια μεριά η επιτάχυνση αυτή οδηγεί σε σύντομη αχρήστευση των μηχανών και του τεχνικού εξοπλισμού. Η ανάγκη να αποσβέσουν το πάγιο κεφάλαιό τους σε όσο το δυνατόν πιο σύντομο χρονικό διάστημα καθιστά αναγκαία μια πιο αυστηρή σχεδιοποίηση των αποσβέσεων, των επενδύσεων, του κόστους και του κέρδους για κάθε μονοπώλιο. Αυτό με τη σειρά του οδηγεί σε μια προσπάθεια οικονομικού προγραμματισμού από τη μεριά των αστικών κρατών αναφορικά με τα τοπικά μονοπωλιακά συμφέροντα, αλλά κυρίως σε μια προσπάθεια συντονισμού, σε υπερεθνικό επίπεδο, των σχεδίων των υπερεθνικών μονοπωλίων. Εδώ εδράζονται πλευρές της περίφημης «παγκοσμιοποίησης».

Από την άλλη, ο αγώνας δρόμου για τεχνολογική πρόοδο συνεπάγεται κολοσσιαία αύξηση των εξόδων για έρευνα και ανάπτυξη. Σε καπιταλιστικό καθεστώς, σε καθεστώς γενικευμένης εμπορευματικής παραγωγής, μια τόσο μεγάλη εξάπλωση καταλήγει αναγκαστικά σε νέο καταμερισμό της εργασίας μέσα στις μονοπωλιακές επιχειρήσεις. Έτσι, μέσα σε κάθε μεγάλο μονοπώλιο βλέπουμε όχι μόνο να εμφανίζονται τμήματα ειδικευμένα στην αναπτυξιακή έρευνα, αλλά επιπλέον τα τμήματα αυτά να μπορούν να αυτονομηθούν και να μετατραπούν σε εργαστήρια ανεξάρτητα που πουλάνε τις καινοτομίες (εφευρέσεις) τους σε όποιον προσφέρει περισσότερα. Βλέπουμε εδώ να υλοποιείται η πρόβλεψη του Μαξ στα *Grundrisse*, όπου δείχνει την τάση του καπιταλισμού να μετατρέπει τις επιστήμες σε υπηρεσίες του κεφαλαίου και την εφεύρεση σε ανεξάρτητες επιχειρήσεις.

Οι δύο πλευρές που αναφέραμε έχουν σημαντικές επιπτώσεις. Η επιτάχυνση της τεχνολογικής ανανέωσης σημαίνει ενσωμάτωση, σε μεγάλη κλίμακα, της διανοητικής εργασίας στην παραγωγική διαδικασία. Ενώ στις προηγούμενες φάσεις του καπιταλισμού η διανοητική εργασία περιοριζόταν, σε μεγάλο βαθμό, στη σφαίρα του κοινωνικού ετοιμοδομηματος, σήμερα όλο και περισσότερο προσανατολίζεται προς την υποδομή της κοινωνίας απαιτώντας θέση στην καθαυτό σφαίρα της παραγωγής. Δημιουργούνται εργαζόμενοι-μισθωτοί διανοούμενοι με γνώσεις σε βάθος ενός μικροσκοπικού τομέα κάποιου επιστημονικού κλάδου, με πολύ αόριστες ίσως πληροφορίες για το σύνολο του κλάδου. Μια διανοητική εργασία διασπασμένη-αλλοτριωμένη. Αυτή η διανοητική δύναμη δέχεται μια αγοραστική τιμή που εξαρτάται από τους νόμους της αγοράς, δηλαδή από την προσφορά και τη ζήτηση. Νέοι όροι εισάγονται γι' αυτό το «ανθρώπινο κεφάλαιο», που υπολογίζουν την «προστιθέμενη αξία» του κατά τη διάρκεια της «διαδικασίας παραγωγής της διανοητικής ειδικεύσεως», δηλαδή κατά τη διάρκεια των πανεπιστημιακών σπουδών.

Η εμπορική και όχι μόνο εκμετάλλευση του ανθρώπινου αυτού δυναμικού ακόμα και στο στάδιο της «παραγωγής της διανοητικής ειδικεύσεως» υπήρξε στόχος του κεφαλαίου εδώ και χρόνια. Όμως στα πλαίσια της αναδιανομής των παραγωγικών δυνάμεων και αγορών (παγκοσμιοποίηση) μπήκαν σε εφαρμογή συγκεκριμένα επιχειρησιακά σχέδια. Η απελευθέρωση της αγοράς της Εκπαίδευσης, συγκαταλέγοντάς την στο εμπόριο υπηρεσιών

(Σηάτλ 1999), ώστε να ανοίξει ο δρόμος στα μεγάλα κυρίως αμερικανικά, αγγλικά και αυστραλιανά Πανεπιστήμια για συμφωνίες δικαιοχρησίας με δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα στον κόσμο, αποτέλεσε ουσιαστικά την επιστημοποίηση μιας πολιτικής επενδύσεων κεφαλαίου σε χώρες όπου υπάρχει ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση, που είχαν ήδη ξεκινήσει από τα τέλη της δεκαετίας του 1980.

Στις 19 Ιουνίου 1999, 30 Υπουργοί Παιδείας χωρών της ΕΕ υπέγραψαν τη «Διακήρυξη της Μπολόνιας», που αποβλέπει στην καθιέρωση «ενός ευρωπαϊκού χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης». Αμέσως, πανεπιστημιακοί διακηρύσσουν ότι πρέπει να τοποθετήσουμε τη Διακήρυξη της Μπολόνιας στο πλαίσιο του έντονου ενδιαφέροντος που εκφράζεται μαζικά στην Ευρώπη για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα στην οικονομία της γνώσης.

Κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής της Πράγας οι ευρωπαίοι υπουργοί Παιδείας θυμήθηκαν ότι «η ποιότητα της Ανώτατης Εκπαίδευσης και της έρευνας είναι και οφείλει να είναι προσδιοριστική ως προς τη θελκτικότητα και την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης»⁴.

Τον Γενάρη του 2001 η Κομισιόν δημοσίευσε μια αναφορά που «λαμβάνει υπόψη (.....) τις συνεισφορές των κρατών-μελών. Το γεγονός αυτό πρέπει να τονιστεί γιατί καταδεικνύει την απ' ευθείας συνεργασία των κυβερνήσεων με την Κομισιόν. Διαβάζουμε στην αναφορά αυτή ότι «η άνοδος του επιπέδου της εκπαίδευσης και της κατάρτισης είναι ουσιώδης για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και του δυναμισμού της Ευρώπης»⁵. Το ίδιο έγγραφο αναφερόμενο στα συμπεράσματα της Συνόδου της Λισαβόνας υπενθυμίζει ότι «τα συστήματα εκπαίδευσης οφείλουν να συνεισφέρουν στην πραγματοποίηση της οικονομίας της γνώσης της πιο ανταγωνιστικής και πιο δυναμικής του κόσμου, ικανής για διαρκή οικονομική ανάπτυξη που θα συνοδεύεται από βελτίωση ποσοτική και ποιοτική της πρακτικής χρήσης και από μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή». Η τροποποίηση της Ευρωπαϊκής δομής της Α.Ε. σύμφωνα με το αμερικανικό μοντέλο παρουσιάζεται ως το μοντέλο για την πραγματοποίηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης έναντι του αμερικανικού οικονομικού μπλοκ.

Το μόνο που δεν απασχολεί τους πολιτικούς είναι η δυνατότητα πρόσβασης όλων σε μια ποιοτική εκπαίδευση στην υπηρεσία των κοινωνικών αναγκών που να ανταποκρίνεται στην εξέλιξη των επιστημών.

Η Ευρωπαϊκή Στρογγυλή Τράπεζα (ΕΣΤ) ήδη από το 1989 επισημαίνει τη «στρατηγική σημασία της εκπαίδευσης για την ευρωπαϊκή ανταγωνιστικότητα»⁶, ενώ το 1995 διακηρύσσει: «Το κλειδί της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης βασίζεται στην ικανότητα της εργατικής της δύναμης να ανυψώνει ασταμάτητα τα επίπεδα γνώσης και δεξιοτήτάς της. Σε πολλά μέρη τα εκπαιδευτικά συστήματα δεν προσφέρουν τις απαιτούμενες υπηρεσίες (...). Από εδώ και στο εξής την ευθύνη της κατάρτισης πρέπει να την αναλάβει οριστικά η βιομηχανία»⁷.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι πολυεθνικές και οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις που τις εκφράζουν σε πολιτικό επίπεδο τοποθετούν την εκπαίδευση και τις εκπαιδευτικές αναδιαρθρώσεις στο πλαίσιο του ανταγωνισμού των οικονομικών μπλοκ (Ευρώπη-ΗΠΑ-Ασία/Ιαπωνία). Σε κάθε μπλοκ εξοπλίζονται για τον οικονομικό αυτό πόλεμο σε κάθε επίπεδο, πνευματικό, τεχνολογικό αλλά κυρίως στρατιωτικό. Το στρατιωτικό σκέλος στην πολυεθνική ανταγωνιστικότητα συχνά υποτιμάται. Στην κοινή διακήρυξη του γάλλου προέδρου και

πρωθυπουργού, του καγκελάριου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και του πρωθυπουργού του Ηνωμένου Βασιλείου (Δεκέμβρης 1997) αναφέρεται: «Η Γαλλία, η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο μοιράζονται ένα ουσιώδες πολιτικό και οικονομικό ενδιαφέρον σε ό,τι αφορά την Ευρώπη, δηλαδή να διαθέτει αυτή βιομηχανία αεροδιαστημικής και ηλεκτρονικής άμυνας, αποτελεσματική και ανταγωνιστική. Αυτό θα επιτρέψει στην Ευρώπη να βελτιώσει την εμπορική της θέση στον κόσμο, να ενισχύσει την ασφάλειά της και να εγγυηθεί πως θα παίζει πλήρως το ρόλο της στην ίδια της την άμυνα»⁸.

Η εκπαίδευση λοιπόν αποτελεί στοιχείο και μιας γενικότερης πολιτικής πολέμου. « Το ενιαίο όραμα που χαρακτήριζε το NATO εδώ και περισσότερα από 40 χρόνια εξαφανίστηκε (...). Οι διαφορές ανάμεσα σε Αμερικάνους και Ευρωπαίους, λόγω των στόχων και των στρατιωτικών συμφερόντων τους, καθώς και οι απαραίτητες στρατιωτικές ικανότητες, τροφοδοτούν τα επιχειρήματα αυτών που θα επιθυμούσαν να ενισχύουν τα βιομηχανικά φρούρια για να επιτραπεί σε κάθε στρατόπεδο να ακολουθήσει τη δική τους στρατηγική»⁹.

Σήμερα η ΕΕ δημιουργεί τον δικό της στρατό και οι μεγάλες ευρωπαϊκές βιομηχανίες στρατιωτικού υλικού συγχωνεύονται. Επιπλέον, για να βελτιώσουν την εμπορική τους θέση σε όλο τον κόσμο, οι ευρωπαϊκές πολυεθνικές θέλουν να θωρακιστεί η Ευρώπη με έναν στρατό ικανό να υπερασπιστεί στρατιωτικά τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Ο λόγος είναι ότι οι ΗΠΑ με τον «υπερστρατό» τους έχουν ένα πολύ σημαντικό πλεονέκτημα έναντι όλων των ανταγωνιστών τους. Ο Thomas L. Friedman, χρονικογράφος στον τομέα εξωτερικών υποθέσεων, το εξήγησε καθαρά πριν από λίγο καιρό στο *New York Times Review*: «Το αόρατο χέρι της αγοράς δεν θα εξαπλωθεί ποτέ χωρίς μια αόρατη γροθιά. Τα McDonald's δεν θα μπορούν να εξαπλωθούν χωρίς τον McDonell Douglas, σχεδιαστή του F-14. Και η αόρατη γροθιά που προστατεύει τις τεχνολογίες της Silicon Valley παντού στον κόσμο ονομάζεται στρατός ΗΠΑ»¹⁰.

Οι ευρωπαίοι υπουργοί Παιδείας και οι πολυεθνικές θέλουν να κάνουν την Α.Ε. ανταγωνιστική σε σχέση με των ΗΠΑ και της Ασίας/Πατωσίας. Παράλληλα επιχειρείται η οικοδόμηση προγραμμάτων σπουδών με ίδιο επίπεδο, μέσα από την προοδευτική εναρμόνιση της ευρωπαϊκής Α.Ε. Πίσω από τους όρους «εναρμόνιση» και «οικοδόμηση προγραμμάτων σπουδών με ίδιο επίπεδο» πρέπει να καταλάβουμε ότι ο μείζων στόχος της Διακήρυξης της Μπολόνιας είναι να επιβάλει δομές και μεθόδους που έχουν σκοπό τη δυνατότητα σύγκρισης «των διαφορετικών προσφορών εκπαίδευσης» προκειμένου να εξασφαλιστεί ένας «καλός» συναγωνισμός ανάμεσα σε όλες αυτές τις προσφορές.

Η οργάνωση του ανταγωνισμού στην Α.Ε. εκτιμάται ότι θα της επιτρέψει να αναπληρώσει τις καθυστερήσεις που παρατηρούνται στην Ευρώπη. Όπως αναφέρει η Κομισιόν: «Σε ό,τι αφορά την ανώτατη και τη μεταπανεπιστημιακή εκπαίδευση, η πλειοψηφία των ευρωπαϊκών παραδοσιακών ιδρυμάτων βρίσκεται σε γενικές γραμμές σε μια φάση εξερευνητική, ενώ οι αμερικανοί ομολογοί τους φτάνουν στη φάση της ανάπτυξης και καινούριες εμπορικές επιχειρήσεις συγκροτούνται σε συνεργασία με τα πιο φημισμένα πανεπιστήμια»¹¹.

Σε ένα προπαρασκευαστικό έγγραφο της συνάντησης των ευρωπαίων πρυτάνεων της Σαλαμάγκας τον Μάρτη του 2001 διαβάζουμε: «Η ανταγωνιστικότητα για τους σπουδαστές, τους ερευνητές και τους καθηγητές σημαίνει να έχουν πάνω απ' όλα ζήτηση τόσο σε τοπικό επίπεδο όσο και σε διεθνές, μέσα στον παγκόσμιο ανταγωνισμό φήμης, ταλέντου και πόρων».

Ο ανταγωνισμός έχει ως πρωταρχικό στόχο τη δημιουργία πανεπιστημίων «παγκόσμιου επιπέδου ανταγωνιστικών πανεπιστημίων που θα έλκουν πολύ δημόσιο και ιδιωτικό χρήμα, που θα διαθέτουν τους καλύτερους καθηγητές, χάρη στους ελκυστικούς μισθούς, τους καλύτερους φοιτητές. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την άνιση εξέλιξη των πανεπιστημίων και άνιση συγκέντρωση πόρων»¹².

Όλες οι συζητήσεις στο παραπάνω πλαίσιο σχετικά με τον ανταγωνισμό καταλήγουν στο συμπέρασμα πώς θα βελτιωθεί η ποιότητα των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων και θα τους επιτρέψει να γίνουν παγκόσμιου επιπέδου. Όλα τα επίσημα έγγραφα μιλούν για την αναγκαιότητα να αναπτυχθεί ένα κριτήριο ποιότητας μέσω ανεξάρτητων οργανισμών. Ο οργανισμός που διευθύνει τους επίσημους φοιτητικούς οργανισμούς της Ευρώπης (ESIB) ακολουθεί την ίδια γραμμή: «Είναι αναγκαία μια δυνατή ευρωπαϊκή συνεργασία για τη δημιουργία συστημάτων εξασφάλισης ποιότητας σε εθνικό επίπεδο. Η διασφάλιση της ποιότητας είναι μια προϋπόθεση για την πιστοποίηση. Πρέπει λοιπόν να δημιουργηθούν σ' όλη την Ευρώπη εσωτερικά και εξωτερικά συστήματα που θα εξασφαλίζουν την ποιότητα»¹³.

Όλα αυτά ακούγονται σωστά. Ποιος θα ήταν αντίθετος σε μια Α.Ε. καλής ποιότητας; Για ποιο λόγο όμως οι πολυεθνικές είναι υπέρμαχοι της αξιολόγησης; Μήπως γιατί ενδιαφέρονται να συνάψουν μεγάλα συμβόλαια για έρευνες με τα πανεπιστήμια που προσφέρουν τις καλύτερες υπηρεσίες και που έχουν την καλύτερη φήμη, σημαντικό πλεονέκτημα για την πώληση ενός προϊόντος; Μήπως γιατί αδιαφορούν για την άνιση ανάπτυξη των πανεπιστημίων μέσω του ανταγωνισμού και τη δημιουργία πανεπιστημίων 2ης και 3ης κατηγορίας; Κανένα έγγραφο δεν απαντά στην ερώτηση ποιοι παράγοντες καθορίζουν την ποιότητα ενός πανεπιστημίου. Η δωρεάν πρόσβαση; Η έρευνα στην υπηρεσία του λαού; Ο αριθμός των συμβολαίων με εταιρείες για την έρευνα και το περιεχόμενο των μαθημάτων του που ικανοποιούν τις ανάγκες της αγοράς;

Ο ζήλος των πολυεθνικών για την ανάπτυξη κριτηρίων ποιότητας είναι για να επενδύσουν στο περιεχόμενο της ιδιωτικοποιημένης εκπαίδευσης. Ένα μάθημα για να πωληθεί έχει ανάγκη από ετικέτα ποιότητας. Ειδάλλως η δυσπιστία του καταναλωτή θα συνεχιστεί. Η ποιότητα πρέπει να θεωρείται όχι μέσο διαφοροποίησης και ιεράρχησης, αλλά μέσο για να εγγυηθεί κανείς την ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση.

Το 1999, στο Σιάτλ, στη σύνοδο κορυφής του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, οι ΗΠΑ πρότειναν να απελευθερωθεί εντελώς η «αγορά» της εκπαίδευσης. Οι σύνεδροι επέμεναν στο γεγονός ότι αυτή η αγορά χρειάζεται διαφάνεια, κινητικότητα, ανταλλαξιμότητα, αμοιβαία αναγνώριση και ελευθερία, απουσία κανονισμών, περιορισμών και φραγμών στον ίδιο βαθμό με αυτόν που ζητάνε οι ΗΠΑ για τις άλλες βιομηχανίες υπηρεσιών.

Για να πουληθεί το προϊόν παντού στον κόσμο, πρέπει να μπορεί να είναι συγκρίσιμο, να ξέρουμε τι θα αποδώσει, πρέπει να είναι «διαφανές». Το προϊόν πρέπει να μπορεί να μεταφέρεται και να ανταλλάσσεται. Χρειάζεται «αμοιβαία αναγνώριση» του προϊόντος, μείωση περιορισμών για να επιτραπεί η «ελεύθερη» πώληση του προϊόντος.

Η διαδικασία της Μπολόνιας έχει ως πρωταρχικό άξονα να τεθούν σε λειτουργία δομές που επιτρέπουν την οργάνωση του ανταγωνισμού στην Α.Ε. Ωστόσο περιέχει και άλλους στόχους, όπως ενίσχυση της αυτονομίας των πανεπιστημίων, τους 2 κύκλους σπουδών, το σύστημα πιστωτικών μονάδων και της κινητικότητας.

Η μεν επιθυμία για αυτονομία εκπορεύεται από την εκτίμηση ότι «.. τα πιο αποκεντρωμένα συστήματα είναι επίσης τα πιο ελαστικά, που προσαρμόζονται πιο γρήγορα και επιτρέπουν να αναπτυχθούν νέες μορφές συνεργασίας»¹⁴. Τα πανεπιστήμια πρέπει να είναι «ελεύθερα» να μπορούν να πληρώνουν τους «καλύτερους» καθηγητές και ερευνητές, να αυξάνουν τα διδάκτρα για να προσφέρουν περισσότερη ποιότητα στους «εκλεκτούς», να κλείνουν τα συμβόλαια που θέλουν με τον ιδιωτικό τομέα.

Η αυτονομία, λοιπόν, γίνεται όργανο που προορίζεται για τη δημιουργία μιας πιο ενισχυμένης ιεραρχίας στην Α.Ε. και επιτάχυνσης της ιδιωτικοποίησης της εκπαίδευσης.

Η Κομισιόν εκτιμά ότι μια πιο ελαστική εκπαίδευση «θα γίνεται όλο και περισσότερο σημαντική, τόσο για την επιχείρηση, ώστε να μπορεί να κάνει καλύτερη χρήση των τεχνολογικών καινοτομιών που αναπτύσσονται ή απαιτούνται, όσο και για τα άτομα, από τα οποία ένα σημαντικό ποσοστό θα πρέπει να αλλάξουν επάγγελμα 4-5 φορές κατά τη διάρκεια της ζωής τους»¹⁵. Σήμερα τα προγράμματα σπουδών διαφέρουν σε βαθμό που δεν μπορεί ένας φοιτητής να αλλάξει εύκολα πανεπιστήμιο. Για τις πολυεθνικές δεν είναι «ελεύθερος» να διαλέξει εξαιτίας της περιπλοκότητας του συστήματος εκπαίδευσης. Το επιθυμητό σύστημα είναι εκείνο που επιτρέπει σε όλους (τους εύπορους) να διαλέγουν τους προμηθευτές γνώσης, τις «μάγκες» που προτιμούν, ανεμπόδιστα και εύκολα.

Η πίεση για μείωση της διάρκειας των σπουδών μειώνει το κόστος εκπαίδευσης, ενώ ενθαρρύνει τους φοιτητές που θα έχουν τη μεγαλύτερη οικονομική ανάγκη να σταματήσουν στο τέλος των 3 ετών και να μπουν στην αγορά λιγότερο απαιτητικοί και περισσότερο εκμεταλλεύσιμοι. Τα πανεπιστήμια συμβουλεύονται τον κόσμο των επιχειρήσεων για να δημιουργήσουν διπλώματα χρήσιμα γι' αυτές.

Η διάσπαση του προγράμματος σπουδών, η διαμόρφωση ενός αριθμού συστήματος επιμέρους μονάδων, δημιουργεί ένα πρόγραμμα τεμαχισμένο σε μικρά πακέτα που εμπορευματοποιούνται ευκολότερα. Σε κάθε πιστωτική μονάδα δεν αντιστοιχούν μόνο βαθμοί σπουδών, αλλά επίσης μια κάρτα τιμών. Οι εργαζόμενοι υποχρεώνονται να συμπληρώνουν την ελλειμματική τους μόρφωση σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους (βλ. Ινστιτούτα διά βίου κατάρτισης), με γνώμονα τις κυμαινόμενες ανάγκες των εργοδοτών, αγοράζοντας πακέτα μαθημάτων.

Δεν υπάρχει αγορά στον τέλειο ανταγωνισμό χωρίς «την τέλεια κινητικότητα» των καταναλωτών. Οι καταναλωτές πρέπει να έχουν πρόσβαση στο σύνολο των «παραγωγών». Με τον τρόπο αυτό διασυνδέεται η εναρμόνιση, η ποιότητα και η κινητικότητα που στοχεύει στην ανάπτυξη μιας ανταγωνιστικής αγοράς εκπαίδευσης.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης στην Ευρώπη αποτελεί η Μεγάλη Βρετανία, όπου η αξιολόγηση εφαρμόζεται από το 1991 (Research Assessment Exercise – RAE).

Παραθέτουμε αποσπάσματα από τον βρετανικό τύπο¹⁶:

24-4-2002: «Είναι ζωτικής σημασίας το γεγονός ότι το Imperial διοικείται ως πανεπιστημιακή επιχείρηση: Ο Sir Richard Sykes, "a captain of industry" (δημιούργησε την Glaxo Smith Kline Medicine) αναδιοργανώνει το βαρύ πυροβολικό της Βρετανίας».

28-3-2002: «Τώρα ευκολότερα πτυχία: Τα πανεπιστήμια χαμήλωσαν τα στάνταρ ώστε να αυξηθεί ο αριθμός των φοιτητών. Με αυτό τον τρόπο επιτρέπουν την αποφοίτηση λιγότερο ικανών φοιτητών».

24-7-2004: «Τα τελευταία 10 χρόνια έκλεισαν τις πόρτες τους περισσότερα από το 30% των Τμημάτων Φυσικής. Έχουν επίσης εξαφανιστεί 10 Τμήματα Χημείας. Η επιδημία αυτή αναμένεται να έχει μεγάλη επίδραση στις ερευνητικές δραστηριότητες στη Μ. Βρετανία.

15-5-2004: Ο Sir Harry Kroto (Nobel στη Χημεία το 1996) δηλώνει: «Πολλοί αντιπρυτάνεις, αντί να χρησιμοποιούν τα αποτελέσματα της αξιολόγησης για να ενδυναμώσουν την επιστημονική τους βάση, συστηματικά τα χρησιμοποιούν σαν επιχείρημα για να εξαφανίζουν ακόμα και τμήματα με σχετικά ισχυρές ερευνητικές δραστηριότητες.

Την εικόνα ολοκληρώνει η δήλωση της Dr. Brenda Courley, Vice Chancellor of the British Open University.

1-2-2005: «Η άφιξη των δυνάμεων της αγοράς δημιούργησε κάποια πολύπλοκα κοινωνικά ζητήματα και θέτει κάποιες δύσκολες ερωτήσεις στους πολιτικούς και στις ηγεσίες των πανεπιστημίων. Χρειάζεται όλοι να αναρωτηθούμε τι θεωρούμε δεδομένο στα Ιδρύματα τα οποία έχουν υπηρετήσει την κοινωνία για τόσο καιρό, τόσο καλά, και τι χρειάζεται να προστατευθεί από τις παντοδύναμες δυνάμεις της αγοράς. Πιστεύω ότι τα πανεπιστήμια αντιπροσωπεύοντας τα υψηλότερα ιδανικά της κοινωνίας μας πρέπει να λειτουργούν με υψηλότερα στάνταρ απ' ό,τι άλλοι οργανισμοί. Όμως πιστεύω επίσης ότι αυτά τα υψηλά ιδανικά βρίσκονται σε κίνδυνο σ' ένα σύστημα εγκαταλελειμμένο στις δυνάμεις της αγοράς».

Ως θεσμός το Πανεπιστήμιο είναι ενσωματωμένο στο υπάρχον κοινωνικό σύστημα. Χωρίς ριζικό μετασχηματισμό της ίδιας της κοινωνίας, το Πανεπιστήμιο δεν μπορεί να αναλάβει κανέναν βιώσιμο μακρόχρονο, ριζικό μετασχηματισμό του εαυτού του.

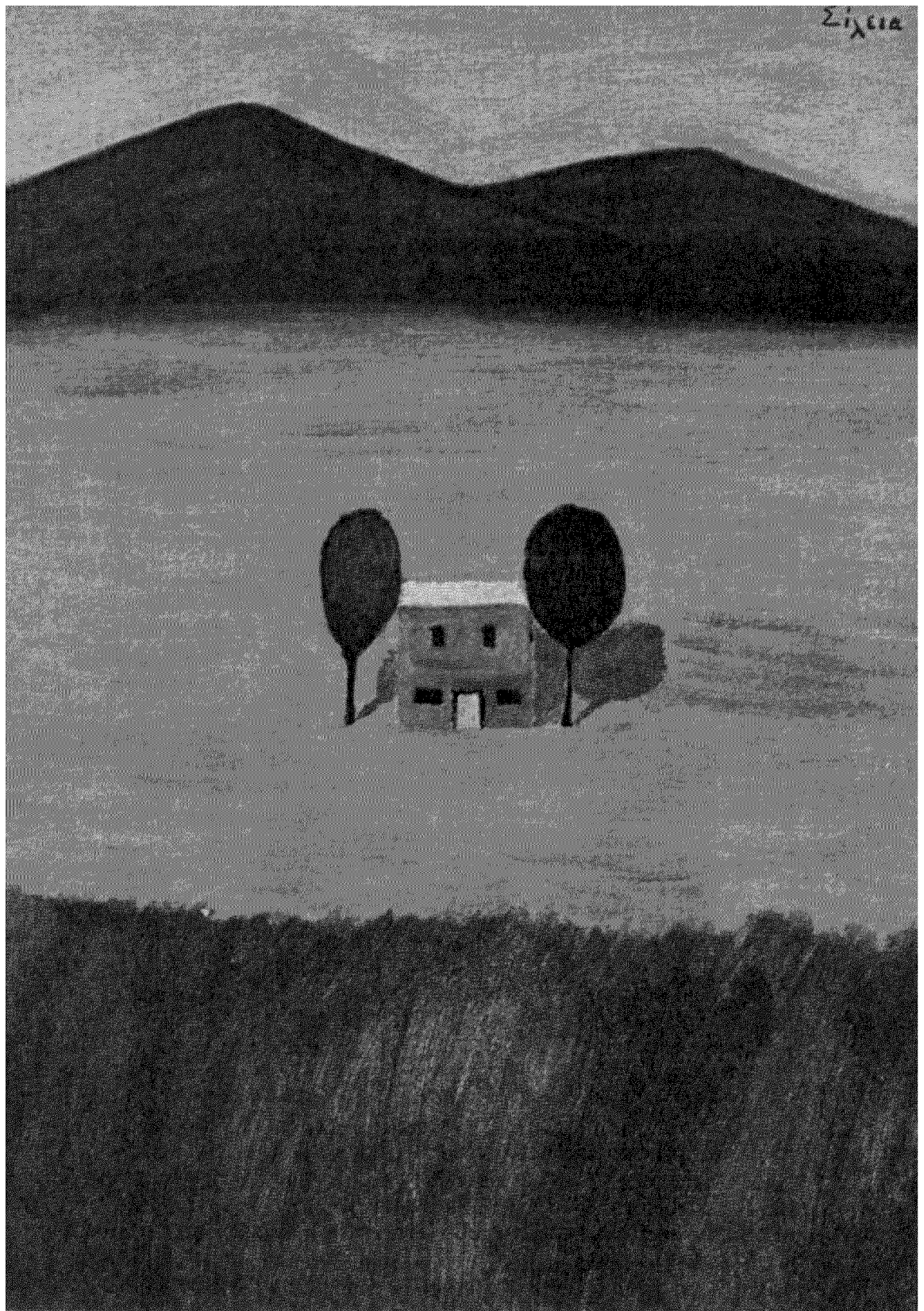
Όμως αυτό που είναι αδύνατο για το Πανεπιστήμιο ως θεσμός είναι δυνατό για τους φοιτητές. Και αυτό που είναι δυνατό στους φοιτητές μπορεί σ' ένα συλλογικό επίπεδο να γίνει πρόσκαιρα δυνατότητα για το Πανεπιστήμιο στο σύνολό του. Οι φοιτητές και οι διανοούμενοι, πανεπιστημιακοί δάσκαλοι και άλλοι, μπορούν σήμερα να παίξουν ξανά το ρόλο του πρωτοπόρου για το σύγχρονο εργατικό κίνημα. Έχοντας πλέον συνείδηση του ότι μια φοιτητική εξέγερση από μόνη της δεν μπορεί να υποκαταστήσει την πολιτικά μορφωμένη και ισχυρά οργανωμένη επαναστατική πρωτοπορία της εργατικής τάξης (Μάης '68) έχουν την δυνατότητα να μεταφέρουν στους εργαζόμενους την κριτική τους στην υπάρχουσα κοινωνία. Είναι εύκολο να δοθεί αυτή η γνώση με λόγια κατανοητά στο λαό. Η ρητορική και σχολαστική διάλεκτος είναι το ίδιο στείρα με το λαϊκισμό. Όμως η εκλαΐκευση έρχεται μετά την αφομοίωση των πραγματικών γνώσεων. Και σ' αυτό το επίπεδο, ένα πραγματικά κριτικό Πανεπιστήμιο μπορεί σήμερα να συνεισφέρει σημαντικά στο μετασχηματισμό της κοινωνίας. Έτσι, η αλλοτρίωση και η εκμετάλλευση της διανοητικής εργασίας, που σήμερα φαίνεται σαν μια νίκη του καπιταλισμού, μπορεί να συνεισφέρει στην επιτάχυνση της πτώσης του.

Σημειώσεις

1. Για πολλά από τα στοιχεία που παραθέτουμε βλ. B. Pestieau και M. Botenga, «Η εκπαίδευση στην Ευρώπη μετά τη Διακήρυξη της Μπολόνιας: Κόλαση ή Παράδεισος;», *Θέματα Παιδείας* 12, 2003, σ. 62.
2. Δελτίο του Ιδρύματος Βιομηχανία-Πανεπιστήμιο, 25-11-1981.

3. «Εξέλιξη της Δημόσιας Υπηρεσίας και Μορφωτικές απαιτήσεις». Βρυξέλλες 1998.
4. «Meeting the European Ministers in charge of Higher Education in Prague»/«Towards the European Education Area», 19-5-2001.
5. «Συγκεκριμένοι μελλοντικοί στόχοι των συστημάτων εκπαίδευσης», σ. 6, COM (2001), Βρυξέλλες, 31-1-2001.
6. ΕΣΤ, «Παιδεία και ανταγωνισμός στην Ευρώπη», Φεβρ. 1989, σ. 4.
7. ΕΣΤ, «Εκπαίδευση για Ευρωπαίους προς την κοινωνία της μάθησης», 1995, σ. 12.
8. Κοινή διακήρυξη, Δεκ. 1997.
9. T. Gordon Adams, «Μεταξύ σύμφραξης και ανταγωνισμού: Η διατλαντική αγορά άμυνας», Ινστιτούτο Έρευνας της ασφάλειας της ΔΕΕ, Ιαν. 2001.
10. T.L. Friedman, *New York Times Review*, 28-3-1999.
11. Κομισιόν, «Αναλογιζόμενοι την Εκπαίδευση του αύριο, προωθούμε την καινοτομία με τις νέες τεχνολογίες», COM (2000), Βρυξέλλες, 27-1-2000.
12. CRE, Σαλαμάγκα 2001 «Shaping the future of the European Higher education Area», Μάρτ. 2001, σ. 29.
13. ISIB, «The recommendation of the students concerning the Bologna process», Πράγα, Απρ. 2001.
14. «Διδασκαλία και μάθηση: προς την κοινωνία της γνώσης», Λευκή Βίβλος για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση, ΕΕΚ, Βρυξέλλες, 29-11-1995.
15. «White paper on growth, competitiveness and employment, the challenges and ways towards the 21st century», Βρυξέλλες 5-12-1993.
16. <http://education.independent.co.uk/higher>

Σίλεια

Σίλεια Λασκοπούλου, Σπιτάκι με δύο δέντρα, 1977.

Σίλεια Δασκοπούλου, Επάγγελμα μεουσιές, 1973.